

ISSN 2617-2100

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

5' 2020

Psychological Journal

№5' 2020

Засновник:

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Головний редактор*Сафін Олександр Джамільович*, доктор психол. наук, професор (Умань, Україна)**Заступник головного редактора***Шулдик Галина Олексіївна*, кандидат психологічних наук, доцент (Умань, Україна)**Редакційна колегія***Гульбс Ольга Анатоліївна*, доктор психологічних наук, професор (Умань, Україна)*Кобець Олександр Володимирович*, доктор психологічних наук, професор (Умань, Україна)*Лукасік Анджей*, професор (Жешів, Польща)*Мищенко Марина Сергіївна*, кандидат психологічних наук, доцент (Умань, Україна)*Моляко Валентин Олексійович*, доктор психологічних наук, професор (Київ, Україна)*Перепелюк Тетяна Дмитрівна*, кандидат психологічних наук, доцент (Умань, Україна)*Шеленкова Наталія Леонідівна*, кандидат психологічних наук, доцент (Умань, Україна)*Якимчук Борис Андрійович*, кандидат психологічних наук, доцент (Умань, Україна)*Яценко Тамара Семенівна*, доктор психологічних наук, професор (Черкаси, Україна)**Відповідальний за випуск***Гриньова Наталія В'ячеславівна*, кандидат психологічних наук, доцент (Умань, Україна)**Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини**

щорічний науковий журнал

Журнал засновано у червні 2018 року.

Виходить два рази на рік.

Свідоцтво КВ №23377-13217 від 24.05.2018 року

ISSN 2617-2100**Адреса редакції:** вул. Садова, 28, кім. 317, м. Умань, Черкаська обл., 20300

Телефон: +380635787430

E-mail: psiholudpu@ukr.netWeb: <http://psyj.udpu.edu.ua>

Психологічний журнал / ред. О. Д. Сафін та ін. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. №5. 94 с.

Основна тематика видання:

- Загальна психологія, історія психології
- Педагогічна та вікова психологія
- Соціальна психологія
- Психодіагностика, психологічне консультування

Журнал зареєстрований, реферується та індексується у наступних репозитаріях та пошукових системах:

- Google Scholar (США);
- Українська науково-освітня мережа УРАН;
- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського;
- Інституційний репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Рекомендовано до друку Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол №6 від 24 листопада 2020 року)

№5' 2020

Publisher:

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Editor-in-chief:

Alexander Safin, Doctor of Psychology, Professor (Uman, Ukraine)

Deputies of Editor-in-chief:

Galina Shuldyk, Ph.D (Psychology), Associate Professor (Uman, Ukraine)

Editorial Board:

Olga Gulbs, Doctor of Psychology, Professor (Uman, Ukraine)

Alexander Kobets, Doctor of Psychology, Professor (Uman, Ukraine)

Angey Lukasik, Doctor of Psychology, Professor (Rzeszow, Poland)

Marina Mishchenko, Ph.D (Psychology), Associate Professor (Uman, Ukraine)

Valentine Molyako, Doctor of Psychology, Professor (Kiev, Ukraine)

Tetyana Perepelyuk Ph.D (Psychology), Associate Professor (Uman, Ukraine)

Nataliia Shelenkova, Ph.D (Psychology), Associate Professor (Uman, Ukraine)

Boris Yakymchuk, Ph.D (Psychology), Associate Professor (Uman, Ukraine)

Tamara Yatsenko Doctor of Psychology, Professor (Cherkasy, Ukraine)

Executive Secretary:

Nataliia Hrynova Ph.D (Psychology), Associate Professor (Uman, Ukraine)

Psychological journal

The Journal is founded in 2018.

Certificate of State registration

CV №23377-13217 of 24.05.2018

ISSN 2617-2100

Post address: Ukraine, 20300, Cherkasy region, Uman, 28, Sadova street, off. 317.

Phone: +380635787430

E-mail: psiholudpu@ukr.net

Web: <https://psyj.udpu.edu.ua>

Psychological journal / ed. A. Safin. Uman : Visavi Publishing Center, 2020. №5. 94 p.

УДК 159.9: 331.108

Наталія Вікторівна Гуртовенко,
кандидат психологічних наук, ст. викладач кафедри психології
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0002-5926-8736
nat.1232012@ukr.net

Марина Василівна Вострова
магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
vostrova-mv@ukr.net

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання визначення таких понять, як психологічна готовність, психологічна стійкість, підготовленість до професійної діяльності, психологічна підготовка, професійно-психологічна підготовка. Різні трактування і визначення цих дефініцій часто пов'язані із специфікою даної діяльності в кожному конкретному випадку. Сполучною ланкою всіх досліджень є те, що вони вирішують одне загальне завдання – формування і розвиток психологічної підготовленості суб'єкта до різних видів професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, професійна діяльність, особистість, майбутній психолог, структурні компоненти.

Natalia Hurtovenko,
PhD of Psychological, Associate Professor of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5926-8736
nat.1232012@ukr.net

Marina Vostrova
master's student
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
vostrova-mv@ukr.net

METHODOLOGICAL BASES OF RESEARCH FORMATION OF READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article deals with the definition of such concepts as psychological readiness, psychological stability, readiness for professional activity, psychological training, professional and psychological training. Different interpretations and definitions of these definitions are often related to the specifics of this activity in each specific case. The connecting link of all studies is that they solve one common task – the formation and development of psychological readiness of the subject for various types of professional activities.

Key words: readiness, professional activity, personality, future psychologist, structural components.

Наталія Вікторівна Гуртовенко

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Уманський державний педагогічний університет імені Павла*

Тычины,

м. Умань, Україна

ORCID: 0000-0002-5926-8736

nat.1232012@ukr.net

Марина Васильевна Вострова

*магістрантка факультета соціального і психологічного освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла*

Тычины,

г. Умань, Україна

vostrova-mv@ukr.net

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены вопросы определения таких понятий, как психологическая готовность, психологическая устойчивость, подготовленность к профессиональной деятельности, психологическая подготовка, профессионально-психологическая подготовка. Различные трактовки и определения этих дефиниций часто связаны со спецификой данной деятельности в каждом конкретном случае. Связующим звеном всех исследований является то, что они решают одну общую задачу – формирование и развитие психологической подготовленности субъекта к различным видам профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная деятельность, личность, будущий психолог, структурные компоненты.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від роботи професіоналів, а значить, і до вищих навчальних закладів, що здійснюють їх підготовку, принципово нові вимоги. Система підготовки фахівців визначена специфікою окремої професії. Однак зв'язок між навчальними закладами та професійною діяльністю випускників не завжди відповідає висунутим завданням.

Провідною складовою готовності до професійної діяльності є професійна готовність, яка розуміється вченими як комплексна психологічна освіта, поєднання функціональних, операційних і особистісних компонентів.

Професіоналізм особистості передбачає об'єктивність психолога при сприйнятті та аналізі складних педагогічних ситуацій; вміння визначити коло поставлених завдань; готовність застосувати свій професійний досвід відповідно до нових обставин, ситуацій. Це передбачає створення під час навчання умов для самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації особистості студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних психологічних дослідженнях вивчення особистості здійснюється на основі системно-діяльнісного підходу, в якому особистість розглядається як цілісне утворення, що складається із взаємопов'язаних характеристик.

Найбільш поширеними ситуаціями у діяльності психолога є оптимізація міжособистісних відносин, наприклад, вирішення конфліктних ситуацій, проведення групових тренінгів, орієнтованих на вирішення особистісних проблем, психотерапія викликаних психічними травмами функціональних психічних розладів, що супроводжуються страхом, тривогою, депресією, суїцидальними нахилами, забезпечення необхідних умов для особистісного зростання, психокорекція відхилень.

Професійна готовність є необхідною умовою успішної професійної самореалізації молодого фахівця-психолога. Вона є однією з умов успішної професійної діяльності. У зв'язку з цим, необхідно в межах навчального процесу організувати включення студентів в практичну діяльність, вирішити питання про узгодження та суміщення форм практичної діяльності з формами навчальної діяльності.

Метою дослідження є експериментальне вивчення факторів, що впливають на формування готовності до професійної діяльності студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Завдання дослідження: 1. Визначити структуру психологічної готовності до професійної діяльності в контексті особистісного розвитку здобувачів освіти та сучасних досліджень. 2. Скласти діагностичний інструментарій для вивчення виділених критеріїв. Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень з досліджуваної проблеми, структурний аналіз); емпіричні; статистичні.

Визначення таких понять, як психологічна готовність, психологічна стійкість, підготовленість до професійної діяльності, психологічна підготовка, професійно-психологічна підготовка, розглядаються у вітчизняній психологічній науці починаючи з кінця 1950-х - початку 1960-х рр., але вони і на сьогодні не визначені, хоча загальний зміст їх розкривається досить широко. Різні трактування і визначення цих дефініцій часто пов'язані із специфікою даної діяльності в кожному конкретному випадку. Сполучною ланкою всіх досліджень є те, що вони вирішують одне загальне завдання – формування і розвиток психологічної підготовленості суб'єкта до різних видів професійної діяльності.

Теоретичний аналіз робіт вітчизняних дослідників показує різноманіття використовуваних підходів при дослідженні психологічної готовності особистості до професійної діяльності:

а) суб'єктно-діяльнісний, при якому під психологічною готовністю розуміється кінцевий результат підготовки до визначеної професійної діяльності, яка визначена як інтегральна особистісна освіта;

б) функціональний, що передбачає дослідження підготовленості до діяльності як певного рівня стану психіки, яке забезпечує майбутньому фахівцеві високий показник досягнень;

в) змістовний, який передбачає вивчення особливостей підготовленості до професійної діяльності в залежності від конкретних умов;

г) соціально-функціональний, спрямований на дослідження функцій, які визначають психологічну підготовленість в процесі життєдіяльності особистості;

д) структурно-психологічний, який пов'язаний з характеристикою елементів психологічної підготовленості та їх взаємозв'язків;

е) генетичний, що розкриває витоки психологічної підготовленості і їх вплив на неї;

ж) логіко-гносеологічний, в рамках якого переважно з'ясовується розуміння суті, змісту психологічної підготовленості, її критеріїв та взаємозв'язків з іншими соціально-психологічними показниками [5, с. 5].

У сучасній психологічній науці щодо поняття «готовність» відсутнє загальноприйняте визначення. К. К. Платонов виділяє наступні значення терміну «готовність до діяльності», які визначають підходи до дослідження феномену готовності: як результат професійного виховання, що виявляється бажанні працювати, усвідомленні необхідності брати участь у спільній професійній діяльності; як готовність до певної праці, що стала професією, як результат професійного навчання, виховання і соціальної зрілості особистості; як готовність до безпосередньої майбутньої діяльності, як стан психологічної мобілізації [3, с. 10].

Готовність до професії є головною складовою професіоналізму, передумовою успішності майбутньої самостійної діяльності та умовою досягнення професійної компетентності та майстерності. Проведений аналіз дозволив визначити готовність до професійної діяльності як сукупне психологічне новоутворення початкових етапів професіоналізації, що полягає в спрямованості та здатності виконувати поставлені завдання відповідно до нормативних вимог, що виникає в процесі навчання [1, с. 56].

Проведені численні дослідження показали, що психологічна готовність має певну динамічну структуру взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів. У своїх дослідженнях М.І.Дяченко та Л.А.Кандибович визначили наступну її динамічну структуру:

1. Усвідомлення своїх власних потреб, вимог суспільства, колективу або поставленого завдання оточуючим;
2. Усвідомлення цілей, вирішення яких забезпечить задоволення потреб або виконання поставлених завдань;
3. Осмислення та оцінка умов, в яких проходитиме професійна діяльність, актуалізація досвіду;
4. Визначення на основі досвіду та оцінки майбутніх умов діяльності найбільш ймовірних шляхів вирішення завдань або виконання поставлених вимог;
5. Прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових процесів, оцінка співвідношення своїх можливостей, рівня домагань і необхідності досягнення певного результату;
6. Мобілізація сил відповідно до умов і завдань, самовизначення у досягненні поставлених цілей.

Таким чином, стан психологічної готовності, маючи складну динамічну структуру, виражає сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових сторін психіки людини в їх співвідношення із зовнішніми умовами і майбутніми завданнями [2, с. 153].

У свою чергу, в дослідженнях В.О. Моляко [6, с. 10] виділяються наступні складові, які включаються в структуру загальної та психологічної готовності до праці. Так, сюди віднесені психофізіологічні якості особистості; фізіологічні складові: динамічні стереотипи (І.П.Павлов), діяльність функціональної системи

(П.К.Анохін), прояв домінантних якостей (А.А.Ухтомський), освіти та функціонування установок.

Для початку розглянемо компоненти психофізіологічної готовності.

1. Мотиваційно-ціннісний компонент. До складових компонентів готовності включені любов до дітей, педагогічної праці, почуття відповідальності.

2. Когнітивно-оцінний компонент включає в себе уявлення майбутніх фахівців про майбутню професію, оцінку своїх педагогічних можливостей.

3. Організаційно-особистісний компонент представлений основними значущими якостями особистості майбутнього педагога: інтерес і любов до дитини; здатність розуміти; висока відповідальність і соціальна активність.

4. Соціально-перцептивний компонент готовності базується на механізмах ідентифікації, емпатії, рефлексії.

5. Емоційно-чуттєвий компонент готовності розкриває ступінь розвитку емоційної сфери особистості педагога через багатоплановість його емоцій.

На основі теоретичного аналізу нами були визначені показники формування готовності здобувачів освіти майбутніх психологів до професійної діяльності. Тому була сформована програма діагностики, метою якої є дослідження особливостей формування готовності до професійної діяльності. Для досягнення поставлених завдань нами будуть використані наступні методики:

1. Тест Кеттела.

2. Тест смисложиттєвих орієнтацій (модифікація Д.А. Леонтєва).

3. Тест Рокіча «Ціннісні орієнтації».

4. «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера.

5. Опитувальник професійних схильностей О.Йовайши (модифікація Г.В.Резапкіної)

За результатами дослідження в ході тестування були інтерпретовані результати діагностики. Так, за результатами діагностики виявлено, що 82 % опитаних мають високі показники товариськості, що свідчить про відкритість та добросердечність. І лише 18% опитаних характеризуються замкненістю, неможливістю пристосовуватися до нових умов, скептично налаштованих та не вміють розкриватися.

В свою чергу, за результатами проведеного дослідження, можна зробити висновки про те, що значна кількість здобувачів освіти є досить нерішучими, 57%, і, відповідно невпевненими в своїх силах. Хоча 36% властива готовність мати справу із незнайомими обставинами та людьми, а також мають високий ступінь активності у соціальних контактах.

Позитивним є те, що більшість 64% опитаних відверті, поступливі та легко налагоджують взаємозв'язки у колективі. В цілому, емоційне ставлення до оточуючих є досить позитивним, більшості властива тактовність та шанобливість.

Показники по Тесту смисложиттєвих орієнтацій (модифікація Д.А.Леонтєва) виявили, що здобувачі освіти мають низьку осмисленість життєвої перспективи. Низькі бали за шкалою «Цілі в житті» характеризують у здобувачів освіти відсутність в житті цілей в майбутньому. Більшість опитуваних живуть теперішнім або ж минулим.

Показники за шкалою «Процес життя або інтерес та емоційна насиченість» говорять про те, як сприймають здобувачі сьогодення. Низькі бали за цією шкалою ознака незадоволеності своїм теперішнім життям, при цьому однак, їй

можуть надавати повноцінний сенс спогади про минуле або націленість в майбутнє.

Шкала «Результативність та задоволеність самореалізацією» відображає оцінку пройденого періоду життя, відчуття того, наскільки продуктивним та осмисленим був минулий період. Низькі бали характеризують майбутніх психологів як людей незадоволених минулим.

За шкалою «Локус контролю – життя або керованість життям» ми отримали дані, що для першої групи більш характерний фаталізм, переконаність в тому, що життя людини не підвладно свідомому контролю, що свобода ілюзорна, і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє.

Стосовно результатів отриманих по тесту Рокича «Ціннісні орієнтації» бажаними термінальними цінностями є творчість; краса природи й мистецтва; розваги; щастя інших; продуктивне життя.

В свою чергу, бажаними інструментальними цінностями є ефективність у справах; раціоналізм; високі запити; старанність; чуйність.

За результатами опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера виявлено, що 8 осіб (57%) - інтерналі мають найчастіше переконання в не випадковості власних успіхів або невдач, що залежать від компетентності, цілеспрямованості і є закономірним результатом цілеспрямованої діяльності та самодіяльності. У структуруванні процесу цілеутворення та його стратегій провідною мотивацією для інтерналів є пошук ідентичності, незалежно від екстравертованості або інтровертованості.

6 здобувачів освіти (43%) - екстернали. Їм властиво зовні спрямовану захисну поведінку, в якості пояснення ситуації вважають за краще, мати шанс на успіх.

Далі обґрунтуємо результати отримані в ході проведення дослідження за опитувальником О.Йовайши (модифікація Г.В.Резапкіної). Методика спрямована на виявлення схильностей до різних сфер професійної діяльності: роботі з людьми, практичній, інтелектуальній, естетичній, планово-економічній або екстремальній.

З результатів дослідження, видно, що найбільший ступінь матеріальної зацікавленості проявили дівчата (60%), в той час як цей показник був, не досить значимим для юнаків.

В свою чергу, для юнаків більше викликали інтерес види професійної діяльності пов'язані з виробництвом (40%), дівчата такий вид професійної діяльності виявився не цікавим.

Приблизно однакова кількість дівчат (10%) виявили інтерес до діяльності мистецького напрямку та була виявлена схильність до розумової діяльності. У той же час у юнаків ці показники перевищили в декілька разів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що період юності є найбільш важливим для формування професійної спрямованості. Виходячи з того, що у досліджуваних виявлена слабка осмисленість вибору спеціальності і ціннісно-сміслового сприйняття майбутньої діяльності ми можемо рекомендувати систему заходів, спрямованих на формування професійного бачення в процесі навчання у навчальному закладі. В якості таких заходів можуть виступати психологічні консультації з питань професійної орієнтації, особистісного самовизначення, тренінги, спрямовані на розвиток

професійно важливих якостей, а також тестування і анкетування студентів перед вибором майбутньої професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алишев Н.В., Широков В.Д. Общие основы построения исследования / Профорентация и профотбор молодежи на рабочие профессии / под ред. Н.В. Алишева. М., 2007. 167 с.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы: Учеб. пособие для вузов. Мн.: Изд-во БГУ, 1981. 383с.
3. Климов В.А. Введение в психологию труда. Москва, 2008. 300 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. Ленинград, 2005. 32 с.
6. Моляко В.О. Психологическая готовность к труду на современном производстве. Трудовая подготовка учащихся в межшкольных комбинатах: Психол. аспект. К., 1988. Ч.1, пункт 1. С.7-13.
7. Сисоева С.О., Батечко Н.Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку. К.: ВД ЕКМО, 2011. 344 с.

REFERENCES

1. Alishev N.V., & Shirokov V.D. (2007). Obshhie osnovy postroeniya issledovaniya. Proforientacija i profotbor molodezhi na rabochie professii. Red. N.V. Alisheva. M. [in Russian].
2. D'jachenko, M.I. & Kandybovich, L.A. (1981). Psihologija vysshej shkoly: Ucheb. posobie dlja vuzov. Mn.: Izd-vo BGU. [in Russian].
3. Klimov, V.A. (2008). Vvedenie v psihologiju truda. Moskva. [in Russian].
4. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektivy (2004). red. Ovcharuk, O.V. Kyiv : «K.I.S.». [in Ukrainian].
5. Kuz'mina, N.V. (2005). Sposobnosti, odarennost', talant uchitelja. Leningrad.
6. Moljako, V.O. (1988). Psihologicheskaja gotovnost' k trudu na sovremennom proizvodstve. Trudovaja podgotovka uchashhihsja v mezhshkol'nyh kombinatah: Psihol. aspekt. K., Ch.1, punkt 1. 7-13. [in Russian].
7. Sysoieva, S.O. & Batechko, N.H. (2011). Vyshcha osvita Ukrainy: realii suchasnoho rozvytku. K.: VD EKMO. [in Ukrainian].

Бібліографічний опис для цитування:

Гуртовенко Н.В., Вострова М.В. Методичні засади дослідження формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності. *Психологічний журнал* / ред. О. Д. Сафін та ін. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. №5. С. 17–23.